

Aspecte verbale în morfosintaxa textului politic

George IRIMIAȘ*

„Tsen-lu îi spune lui Confucius: «Stăpânul din Wei își propune să vă încredințeze guvernământul. Care credeți că este primul lucru de făcut?». «Esențialul este de a face corecte designațiile (*tcheng ming*)», răspunse magistratul și adăugă: «dacă designațiile nu sunt corecte, cuvintele nu pot fi conforme; dacă cuvintele nu sunt conforme, afacerile (statului) nu au niciun succes; dacă aceste afaceri nu au succes, nici riturile, nici muzica nu înfloresc; dacă riturile și muzica nu înfloresc, pedepsele nu pot fi juste; dacă ele nu sunt juste, poporul nu știe cum să acționeze. Înțeleptul nu trebuie să comită nicio ușurință în cuvintele lui.»”
(*apud* Dumitriu 1975-1997: 41)

Key-words: *cohesion, political language, intertextuality, catachresis, textual typology*

Discutând modalitățile definitorii de alterare a condițiilor enunțării și denaturării efectelor perlocuționare în limbajul politic, Maria Manoliu-Manea (1993: 250) pornește de la premisa că „vorbitorii, timpul și spațiul se numără printre condițiile de verbalizare mai importante care constituie astfel puncte de referință”. Valențele manipulatorii ale unei asemenea recalibrări cunosc în **limba de lemn** o proliferare impresionantă ce are drept rezultat instaurarea unui prezent etern, ceea ce face ca limitele procesului să fie extrem de permeabile manipulării – prin imposibilitatea fixării unei granițe între enunțare și efectele presupuse, pozitive sau negative ale acesteia. Thomson (1987: 20) tratează un astfel de procedeu în interiorul analizei sintactice, distribuindu-l printre alte „moduri de a reinstaura prin sintaxă dimensiunea unei societăți «fără istorie» în chiar sânul societății istorice”. Prin definiție, prezentul exprimă în propoziții principale numai valori absolute, iar în subordonate intră în relație cu timpul verbului din regentă. Dintre toate valorile timpului prezent care exprimă fie simultaneitatea cu momentul vorbirii, fie permanentizarea acțiunii, fie caracterul iterativ al acesteia, prezentul universal sau prezentul gnomic pe care Reboul (1980: 88) îl numește „prezent de durată” rămâne

* Universitatea Creștină Partium, Oradea, România.

ocurența cu cea mai mare frecvență în **limba de lemn**. D. Irimia (1976: 69) notează trăsăturile acestui timp verbal afirmând că el devine „un instrument pentru exprimarea generalității și permanenței nu în afara timpului, ci pe toată întinderea lui”. Văzut ca o fațetă a prezentului definițional sau atemporal așa cum îl consideră Maria Manoliu-Manea (1993: 253), permanetizarea lui în discursul totalitar devine, evident, o regulă cvasi-generalizată, deoarece niciun enunț elaborat în acest mod nu mai este supus unei ipoteze concurente, ceea ce este astfel verbalizat devenind adevăr absolut:

Documentele Congresului *alcătuiesc* planul nostru de muncă și de viață (S, 24 iulie 1965: 1).

Partidul *înaripează* creația (S, 24 iulie 1965: 2).

[...] studiile filozofilor sovietici *lovesc* necruțător în avocații filozofanți ai canibalilor imperialiști (LC, nr. 10, octombrie 1952: 119).

Ideile lui Lenin *trăiesc* și *îving* (LC, nr. 4, aprilie 1956: 3).

În această matrice temporală care nu are nevoie de circumstanțe putem fixa conexiunea între retrospectiv și prospectiv – cu alte cuvinte, atât trecutul, cât și viitorul au mereu același numitor comun al „prezentului de durată”. Ceea ce s-a întâmplat este accesat prin prisma prezentului (controlat sau, mai exact, purificat de elementele contradictorii); ceea ce se va întâmpla are girul și autoritatea prezentului demonstrată prin ceea ce se spune, prin ceea ce este verbalizat acum. Construcțiile catacrezitate din sfera lui *elocutio* au ca pivot tocmai acest prezent continuu: „*am luptat și luptăm* neabătut”, „*muncim și vom munci*”. Identificăm aici un câmp semantic non-contradictoriu care conține în mod evident surplusul ideologic chiar și numai pentru că, în oricare din cazurile discutate, avem o singură acțiune care invadează prezentul, reordonează trecutul și configurează viitorul. Printr-un subtil joc de recontextualizare, prezentul de durată nu mai apare cu necesitate, el fiind deja co-prezent în text, factor implicit al narației, menționat ca atare în *Dicționarul general de științe* (Bidu-Vrănceanu et alii 1997: 316): „fără succesiune nu există narație, ci relatare momentană sau eternă”.

Tot ceea ce *am înfăptuit* s-a realizat prin munca plină de eroism (S, 27 septembrie 1973: 2).

Am ajuns astăzi pe culmea de pe care se văd luminoasele perspective ale victoriei depline (S, 27 ianuarie 1960: 1).

Mă mândresc că de la 13 Octombrie încoace *am depășit* programul de producție cu 238%. Acest lucru se datorește faptului că zi de zi *m-a călăuzit* învățătura Partidului (Nimară Dumitru – fierar cazangiu) (S, 2 ianuarie 1950: 2).

[...] *știm* că peste cinci ani, cu noul plan îndeplinit, partidul și poporul *vor privi* de pe o nouă înălțime spre zărilor noastre de aur (S, 24 iulie 1965: 1).

Adverbele și locuțiunile adverbiale sunt folosite pentru a nivela contradicțiile virtuale între axele temporale, ele marcând fie continuitatea trecut-prezent: „*Zi de zi m-a călăuzit*”, fie caracterul prospectiv al acțiunii prezente: „*știm că peste cinci ani*”. Este de remarcat aici observația Mariei Manoliu-Manea (1993: 251): „timpurile trecute vizează integrarea realizărilor într-o mișcare continuă spre limita finală

nedefinită”, care susține propria noastră demonstrație cu remarcă necesară că această „mișcare continuă” se extinde și asupra unui viitor ce depinde în totalitate de „asumarea” utopiei prezentului:

Obiectivele partidului *fixează* cu exactitate științifică timpul, perspectiva socială, țelul, stimulându-ne energiile, gândirea și fantezia; politehnica *va fi terminată* în 1970. Fără perspectiva clară a dezvoltării pe care ne-o oferă partidul, *noi n-am fi putut gândi dincolo de anul 2000* (S, 24 iulie 1965: 3).

Comprimarea sau diluarea temporală este fără îndoială o permanentă sursă de confuzie întreținută de o propagandă pe măsură, care nu convinge, nu persuadează, ci impune prin repetare o unică alternativă. Dar dacă timpul verbal este o fațetă a acestui tip de discurs, modul reprezintă în cel mai înalt grad marca definitorie a comunicării ideologice, fapt semnalat de F. Thom (1993: 21): „Combinarea stilului impersonal cu un discurs voluntarist este tipică pentru limba de lemn”; sau, în formularea lui R. Portocală (1998: 899):

Partidul își impune adevărurile sale variabile, cerând să fie crezute în ordinea născocirii lor... această neconținută succesiune de non-realități instalează în spirite o stare de confuzie definitivă. Unii sfârșesc prin a nu mai crede în nimic; alții, dimpotrivă, prin a crede orice. Încet-încet se instalează limba de lemn – vehicul al vidului în care se exprimă omul nou.

Discursul de tip voluntarist, adică impunerea sau acordarea girului autorității poate fi susținută strict sintactic numai prin modul imperativ. Conform afirmației Paulei Gherasim (1997: 191), imperativul „este modul cel mai apropiat de enunțare și cel mai puțin apropiat de structurile enunțului”. Se urmărește astfel o repotențare de factură pragmatică prin comprimarea a două funcții complementare care privesc realizarea efectivă a acțiunii, respectiv complinirea unei comuniuni între emițător și receptor, deoarece **limba de lemn** construiește un sistem propriu unde prin depersonalizarea agentului acesta devine identic cu pacientul acțiunii (LC, ianuarie 1950):

Să desfășurăm larg întrecerea socialistă...
Este necesar să utilizăm...
Să facem cât mai mare economie...
Să învățăm din imensa experiență a Uniunii Sovietice, țara glorioaselor planuri cincinale staliniste...
Respingem lecțiile de democrație ale canibalilor imperialiști...

Structurile sintactice ale imperativului propriu-zis devin insuficiente pentru o asemenea glisare – fapt demonstrat și de frecvența redusă a formelor imperative care la Cristiana Nicola Teodorescu (1997: 133) ating valori de aproximativ 0,182% dintr-un total de 5.000 de forme verbale analizate. Agentul și pacientul se confundă în enunț prin forme mascate ale imperativului care, în paralel cu dispariția formelor pronominale aferente – sau, mai exact, cu disoluția lor într-un număr egal cu ceea ce limba de lemn desemnează prin manieheistul **noi vs ei**: *partid, popor, clasă muncitoare, cei mai iubiți, cel mai înaintat detașament, membri* etc. versus *colonialiști, imperialiști, lachei ai imperialismului, filozofanți* etc. –, conduc la un paradox semnalat și de Petitjean (1995: 30): „Poziția

subiectului este goală, non-marcată în instanța discursivă și direct reperată în raport cu destinatarul”. E vorba, în ultimă analiză, de libera alegere a celui care enunță de a fi co-prezent sau de a-și masca identitatea. Sursele imperativității disimulate sunt de găsit în multitudinea formelor injonctive de tipul: *este necesar să, trebuie să, nu trebuie, urmează să + participiu* etc. care invadează discursul comunist.

A doua sursă a imperativității disimulate este uzul conjunctivului prezent pentru majoritatea îndemnurilor și chemărilor la acțiune unde enunțiatorul este co-prezent (S, 1-2 ianuarie 1950):

Să facem totul...
Să desfășurăm larg întrecerea socialistă...
Să nu uităm că lupta pentru realizarea...
Să facem cât mai mare economie...

sau a viitorului cu valoare imperativă, excelent pretext al angajamentelor sau al contractelor care nu sunt controlate (S, 14 mai 1972):

Vom îndeplini întocmai...
Vom transpune în viață...
Vom lupta neabătut...

sau verificabile (S, 13 iulie 1971: 3):

Prin legătura strânsă cu producția, universitatea va deveni cu adevărat o universitate a poporului.

Uzul formelor imperative conduce în discurs, între emițător și receptor, la o tensiune care poate fi situată în zona manipulării definite de Greimas și Courtés (1979: 220) ca

acțiunea omului asupra altor oameni vizând să-i facă să execute un anumit program; în calitatea sa de configurație discursivă, manipularea este susținută în același timp printr-o structură contractuală și printr-o structură modală în care destinatarul-manipulator împinge destinatarul-manipulat către o poziție de lipsă a libertății (a nu putea să nu faci).

Tensiunea sintactică rezultată din suprapunerea diverselor forme de imperativitate mascată, detectabilă printr-o analiză realizată pe „criterii enunțiativ-pragmatic”, așa cum observă Cristiana Nicola Teodorescu (1997: 133), conduce într-adevăr, în discursul de tip totalitar, la suprimarea alternativelor și la situația desemnată de autorii citați prin „a nu putea să nu faci”:

De asemenea *trebuie să punem* pe altă bază recrutarea studenților pentru filozofie... Ei *trebuie să fie* filozofi marxiști-leniniști. Noi *nu putem admite* niciun alt fel de filozofie în România. Noi *nu trebuie să umblăm* cu duhul blândeții. *Trebuie să înțelegem* că în toate demersurile... pentru *a nu se mai edita* decât lucrări care servesc creării omului nou (S, 13 iulie 1971).

Potrivit datelor sale morfosintactice conținute în informația de simultaneitate și decelabile de cele mai multe ori contextual, gerunziul apare masiv în limba de lemn atât în calitatea sa de acțiune în desfășurare sau proces, cât și cu valențele sale de circumstanță ori calitate. În calitatea sa de proces, gerunziul preia categoriile

specifice verbului de la termenul său regent, fiind în accepția Paulei Gherasim (1997: 241) „o formă căreia i se atribuie categoriile gramaticale de diateze, de timp, de persoană și număr”. Fiind prin excelență un mod dependent, gerunziul, așa cum arată Dimitriu (1979: 292), „depinde de modalitatea exprimată de verbul cu care gerunziul este pus în legătură, în principiu modul gerunziu putând fi înlocuit cu acesta”. Dacă avem în vedere suprapunerea axelor temporale discutată deja, suntem în măsură să afirmăm că imprecizia generată de acest fapt va fi preluată și amplificată de abundența formelor gerunziale atât în discursul politic, cât și în „replicile” mass-media:

Subliniind realizările obținute, nu putem trece cu vederea lipsurile și deficiențele... (C XII: 67).

Dovedind în toate împrejurările o înaltă principialitate comunistă, presa trebuie... (C XII: 71).

Inspirându-se din impresionantul tablou [...] și participând ei înșiși [...] scriitori și artiști vor putea dura opere nemuritoare (C XII: 70).

Pornind de la aceste realități, concluzia logică ce se poate trage este că trebuie făcut totul [...] (C XII: 75).

În majoritatea situațiilor, gerunziul apare ca subordonat al unei forme injonctive, al unui imperativ mascat, folosit el însuși cu intenția de a se reorganiza relația dintre agentul și pacientul acțiunii. Valoarea intrinsecă a gerunziului ca procesualitate este revigorată în limba de lemn de adverbe și locuțiuni adverbiale cu funcție iterativă: *continuu, încă o dată, din nou, an de an, zi de zi* etc. care au menirea de a prelungi efectele discursului până la conotațiile lui ritualice, structurile de acest tip îndeplinind în interiorul limbii exclusiv funcția fatică, care nu numai controlează, ci și direcționează comunicarea în sensul relevat de Negrici (1995: 35): „Insufă prin repetarea neistovită a temelor și reluarea mecanică a subiectelor, ca într-un exercițiu zilnic de pietate care presupune mii de mătăanii și rostirea aceleiași formule de proslăvire”.

Faptul că formele gerunziale preiau toți indicii de verbalizare de la verbul cu care intră în relație, fiind la rigoare substituibil acestuia, face din gerunziu marca ideală a limbii de lemn. Faptul că există un enunț, neangajând enunțarea, ori faptul că i se poate atribui o persoană (cea a predicatului), neînsemnând că există identitate între acestea, fac din gerunziu un instrument redutabil de manipulare, pacientul nemaifiind capabil să intuiască ori să indice care este agentul respectivei acțiuni, mai cu seamă că fenomenul apare fortificat fie de „dispariția” unor forme pronominale, fie de multiplicarea funcției:

Exprimându-și aprobarea deplină față de orientarea fermă din Raport, de a pune și în viitor în centrul politicii externe dezvoltarea, pe multiple planuri, a relațiilor de colaborare și prietenie cu toate țările socialiste, Congresul dă o înaltă apreciere [...] Subliniind importanța [...] (C XII: 884).

Prin prezentarea comportamentului acestei clase, am intenționat să demonstrăm că scopul acestei comunicări „scientoide” nu este acela de a cunoaște și numi o nouă realitate, ci de a crea una secundă, în interiorul celei în care se comunică în mod uzual. Glisările de sens presupuse de un asemenea demers sunt susținute de posibilitățile combinatorii ale anumitor aspecte morfosintactice devenite catacreze, proces semiotic pus în evidență de Barthes, *apud* Eco (1982: 376): „Formulele retorice determinate sunt strâns asociate unei poziții ideologice”.

Bibliografie

- Bidu-Vrânceanu *et alii* 1997: Angela Bidu-Vrânceanu *et alii*, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*. București, Editura Științifică.
- Dimitriu 1979: C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, Junimea.
- Dumitriu 1975-1997: Anton Dumitriu, *Istoria logicii*, vol. III, București, Editura Tehnică.
- Eco 1982: Umberto Eco, *Tratat de semiotică generală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Gherasim 1997: Paula Gherasim, *Semiotica modalităților*, Iași, Casa editorială Demiurg.
- Greimas, Courtés 1979: A.J. Greimas și J. Courtés, *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Paris, Hachette.
- Irimia 1976: Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Iași, Editura Junimea.
- Manoliu-Manea 1993: M. Manoliu-Manea, *Gramatică, pragmasemantică și discurs*, București, Litera.
- Negrici 1995: Eugen Negrici, *Poezia unei religii politice. Patru decenii de agitație și propagandă*, București, Editura Pro.
- Petitjean 1995: Luce Petitjean, *L'impératif dans le discours politique*, în *Mots/Les langages du politique*, nr. 43, iunie, Paris, 19-31.
- Portocală 1998: R. Portocală, în *Anii 1949-1953. Mecanismele terorii*, București, Fundația Academică Civică.
- Reboul 1980: Olivier Reboul, *Langage et idéologie*, Paris, PUF.
- Teodorescu 1997: Cristiana Nicola Teodorescu, *Patologia limbajului totalitar românesc*, lucrare de doctorat, Craiova.
- Thom 1993: Françoise Thom, *Limba de lemn*, București, Humanitas.
- Thomson 1987: John Thomson, *Studies in the Theory of Ideology*, Cambridge, Polity Press.

A. Abrevieri

- (C XII): *Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român* (1981), București, Editura Politică.
- (LC): *Lupta de clasă*, Organ teoretic și politic al CC al PMR.
- (S): *Scânteia*, Organ al CC al PCR.

Verbal Aspects in the Morpho-Syntax of the Political Text

As a fundamental domain that studies the relationships between sign and sign and the specific patterns of contextualization of these signs, syntax reflects, from the perspective of textual grammar, the level of **cohesion**. Apart from the intra- and inter-sentential cohesion, *the political language* ensures by means of already generated structures, a global cohesion which we consider to be a partial argument of intertextuality. We intend to demonstrate in our study that all the morph-syntactic classes undergo changes, not necessarily on the structures' level (which are not re-invented by the **wooden language/speech**), but on the level of the selection of these structures, which support the process of hyper-encoding described by Eco (1982: 350): "where the code provides significations to some minimal expressions, the hyper-encoding regulates the meaning of the macroscopic series." The class of the verb generates such an inventory of catachrestical expressions, in Eco's assertion (1982: 350), out of which the utilizer extracts units of expression which become, due to intertextuality, marks of a particular usage of language, potential marks of a textual typology.